

oli ta algul polgu parteibüroo vastutav sekretär, seejärel ajalehtede Punaväelane ja Tasuja toimetaja. Pärast sõda töötas Eesti NSV Välisministeeriumis ja NLiidu Stockholmi saatkonnas. Ilmselt sai talle Rootsist viibimine saatuslikuks, sest 1951. aasta jaanuaris A. Aben arreteeriti. Tema süüasja uurimine kestis Lefortovo vanglas aasta, misjärel ta saadeti karistust kandma Vorkutasse, kust vabanes 1955. aastal. Seejärel töötas Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogus.

Hiljuti korrastati juba mõne aja eest arhiivi jõudnud teise tuntud kommunisti Aleksander Kiidelmaa (1896–1969) dokumendid. Aleksander Kiidelmaa oli aktiivne ametiühingutegelane, 1940. aastal võttis osa juunipöörde korraldamisest. Tema kuulus ka delegatsiooni koosseisu, kes käis Moskvas palumas Eesti vastuvõtmist NLiidu koosseisu. 1940. aasta augustis määrati ta Tallinna linnapeaks. NLiidu ja Saksamaa sõjategevuse puhkedes määrati A. Kiidelmaa Harjumaa Kaitsekomitee volinikuks. NLiidu tagalasse evakueerudes oli ta ENSV Rahvakomissaride Nõukogu volinik Tšeljabinski oblastis. Sõjajärgsel ajal jätkas ta linnapeana ehk Tallinna Linna Tööraha Saadikute Nõukogu Täitevkomitee esimehena, nagu seda ametikohta siis nimetati. Samuti oli ta Eesti NSV Ülemnõukogu liige.

Näitusel võis näha ka arhivaale õige lähedast minevikust: Eesti Demokraatliku Tööerakonna ja Eestimaa Naiste Ühenduse arhiivi jõudnud dokumente, samuti hulgaliselt Eesti taasiseseisvumisjärgset valimispropagandat, mis on aastatega muutunud järjest kirevamaks.

Peep Pillak

Eesti Apostliku Õigeusu Kiriku arhiiv ja Eesti Skautluse Arhiiv jõudsid Rootsist Ajalooarhiivi Tartus

Eesti Skautide Maleva Rootsist arhiivi hoidjad gaidar Ella Ilves ja skautmaster Gustav Ilves Ajalooarhiivis 24. novembril 1999. aastal.

Eelmise aasta lõpus jõudis Ajalooarhiivi Tartus kaks kultuurilooliselt olulist ja sisuliselt huvitavat arhiivi Rootsist. Esimesena andis Eesti Apostliku Õigeusu Kirik Eksiilis 29. septembril üle paguluses töötanud ja sealset usuelu juhtinud Sinodi arhiivi. Üleandjaks oli volitatud sinodi liige David Papp. Teise maailmasõja lõpul õnnestus Eesti Apostliku Õigeusu Kiriku koguduseliikmetel ja preestritel (kokku 15 eesti ja 3 vene preestrit ning 2 eesti ja 1 vene diakon) eesotsas metropoliit Aleksandriga Nõukogude okupatsioonihardest pääseda ja vabas maailmas jätkata kiriku tegevust. Kogudusi taastati laastatud Saksamaa põgenikelaagrites, Rootsist, mujal Euroopas, samuti Ameerikas ja Austraalias. Üleantud arhiivis on sinodi protokollid, arvepidamisdokumendid, materjale kiriku oikumeenilisest tegevusest ja erinevate koguduste tööst. Ülevaate kirikuelust annab metropoliidi kirjavahetus koguduste vaimulikega. Samuti leidub korrespondentsi hulgas kirju Soome peapiiskopilt, Läti metropoliidilt jt. Huvipakkuvad on

metropoliit Aleksandri isiklikud dokumendid, tema kalendrid, päeviku vormis tehtud ülestähendused sõjajärgsetest aastatest Saksamaal ja Rootsis, isiklik kirj vahetus jms. Samuti anti Ajalooarhiivile üle piiskop Jüri Välbe (varem Pärnus, hiljem Stockholmis), praost-ülempeester Nikolai Raagi (varem Obinitsas, hiljem Göteborgis), ülempeester Nigul Hindo (varem Rāpinas, hiljem Londonis), praost-ülempeestrite Sergi Samoni (varem Pärnus, hiljem Los Angeleses), Martin Juhkami (Stockholmis) jt vaimulike tööd (nt jutluste tekstid) ning isiklikku elu kajastavad arhivaalid. Lisaks arhiivile anti üle valik paguluses välja antud usualasest kirjandusest (kalendrid, jutluste raamatud, ajakirjad "Usk ja Elu" jne). Kokku oli 13 kastitait arhivaale. Ajalooarhiivile oli Eesti Apostliku Õigeusu Kiriku materjalide üleandmine oluline ka seetõttu, et arhiivi hoida on juba sama kiriku sinodi fond aastatest 1804–1945.

Kaks kuud hiljem, 24. novembril andis Eesti Skautide Malev Rootsis oma arhiivi Ajalooarhiivi hoida. Vastav otsus langetati 16. oktoobril 1999 Metsakodus toimunud maleva aasta peakoosolekul. Ettevalmistused arhiivi üleandmiseks olid aga tegelikult alanud juba 1997. aastal, kui skautide arhiivi hoidjad gaided Ella Ilves ja skautmaster Gustav Ilves tutvusid Ajalooarhiivi hoiuvõimaluste ja tingimustega, küsides ka nõu dokumentide korrastamise ja kirjeldamise osas. Nemad olid ka arhiivi Tartusse toojateks. Kuna Metsakodusse oli koondunud ainult osa skautide arhiivist, siis tuli materjalid alles allstruktuuridelt üle Rootsi kokku koguda. Tulemuseks oli 21 riulimeetrit korralikult süstematiseeritud ja karpidesse pandud materjale. Arhiiviga koos anti üle ka nimistu, mis sisuliselt võimaldab uue põlvkonna skautidel, uurijatel ja ajaloo huvilistel materjalidega koheselt tutvuda. Nimistu juurde kuulub põhjalik ülevaade eesti skautlusest võõrsil, liikumise taassünnist, struktuurist, seatud ülesannetest, tegevussuundadest. Struktuuriliselt moodustasid Eesti Skautlike Noorte Maleva Rootsis Gaidedite Kogu Rootsi Koondis ja Skautmasterite Kogu Rootsi Koondis. Mõlemal olid üle Rootsi lipkonnad. Neid omakorda ühendas Eesti Skaudijuhtide Kogu Rootsis Metsakodu. Organisatsiooniliselt alluti Rootsi Skaudiliidule. Gaidi- ja skaudiliikumine oli üks olulisemaid eestluse idee kandjaid pagulasnoorte hulgas.

Üleantud materjalid kajastavad gaidide ja skautide tegevust 1945. aastast alates kuni 1990. aasta lõpuni. Olulised on liikumise juhtorganite dokumendid, koosolekute protokollid ja kirj vahetus. Hulgaliselt materjale on tekkinud seoses nii oma organisatsiooni, üleriiklike Rootsi ja Põhjamaade ning maailmalaagrite ettevalmistamise, organiseerimise ja neil osalemise käigus. Samuti on hulgaliselt dokumente juhtide ja gaidide-skautide väljast, õppematerjale isamaalisest kasvatustööst, oma ajakirjanduse väljaandmisest (Tulehoidja), lipkondadevahelistest võistlustest, spordist. Suure osa arhiivist moodustavad lipkondade arhiivid. Üheks mahukamaks omataoliste hulgas on Taaratuurde ja Põhjapoegade Borási lipkonna (hiljem Pärnu lipkond samas) tegevust kajastav dokumentatsioon. Ka Metsakodu materjalid on aukartustäratava ulatusega.

Kokkuvõttes tuleb tõdeda, et mõlemad arhiivid on tõhusaks täienduseks meie peamise kirjaliiku ajaloolise mälu hoidja – Ajalooarhiivi – kollektiooni. Mõni aasta varem jõudsid Rootsist Tartusse ja anti Ajalooarhiivi hoida psühholoogiaprofessor Theodor Künnapase, kunstiajaloo professor Armin Tuulse ja Inglismaalt keeleteadlase professor Mihkel Toomse mahukad isikufondid.

Enn Küng